

دوفصلنامه تاریخ علوم و فناوری دوره اسلامی
سال هشتم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۸
شماره پیاپی: ۱۵

صاحب امتیاز: مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب
مدیر مسئول: اکبر ایرانی
سر دبیر: محمد باقری
مدیر داخلی: زینب کریمیان
ویراستار: پویان رضوانی
اجرای جلد: محمود خانی

مدیر فنی و امور چاپ: حسین شاملوفرد

همکاران علمی

حسن امینی * حمید بهلول * پویان رضوانی * حنیف قلندری * یونس کرامتی * امیرمحمد گمینی
شمامه محملی فر * یونس مهدوی * سجاد نیک فهم خوب روان

مشاوران علمی

پرویز اذکائی * یوسف ثبوتی * توفیق حیدرزاده
محمدابراهیم ذاکر * حسن طارمی * حمیدرضا گیاهی یزدی
مهلتی محقق * حسین معصومی همدانی * محمدجواد ناطق * سیدحسین نصر
علی بابایف (جمهوری آذربایجان) * جان لنارت برگرن (کانادا) * گلن وان پروملن (کانادا) * احمد جبار (فرانسه)
سرگی دمیدوف (روسیه) * رشدی راشد (فرانسه) * جمیل رجب (کانادا) * سری رامولا سارما (آلمان) * ژاک سزبانو (سوئیس)
جورج صلیبیا (امریکا) * حکیم سید ظل الرحمان (هند) * رادا چاران گوپتا (هند) * ریچارد لورج (انگلستان)
مصطفی موالدی (سوریه) * یان پیتر هوخندایک (هلند) * میچیو یانو (ژاپن)

تصویر پشت جلد: روی جلد چاپ عکسی دستورالمنجمین، مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب، تهران، ۱۳۹۸.

نشانی مجله: تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و ابوریحان، ساختمان فروردین، شماره ۱۱۸۲، طبقه چهارم، شماره ۱۶
کد پستی: ۹۳۵۱۹-۱۳۱۵۶ تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲ دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.ir
miraselmi@mirasmaktoob.ir / miraselmi90@gmail.com

بها: ۲۰۰۰۰۰ تومان

سر سخن

ضرورت‌ها و اولویت‌های تاریخ علم در ایران

پژوهش تاریخ علم در ایران علاوه بر جنبه علمی‌اش از لحاظ توجه به هویت ایرانی و دستاوردهای علمی ایرانیان در بستر تمدن اسلامی (بازه زمانی سده‌های سوم تا یازدهم هجری و پهنه جغرافیایی جنوب اسپانیا، شمال آفریقا، آسیای صغیر، ایران، هند، آسیای مرکزی و غرب چین) مهم است.

انتشار کتاب‌ها و نشریاتی در حوزه تاریخ علم نویدبخش جبران کم‌کاری‌های گذشته است. در عین حال، توجه به کیفیت، در نظر داشتن اولویت‌ها و پرهیز از دوباره‌کاری هم لازم است. پژوهشکده تاریخ علم دانشگاه تهران که به زودی ۲۵ ساله می‌شود، مرکز مهمی برای هماهنگی فعالیت‌ها در حوزه تاریخ علم است. جا دارد که با محوریت این مرکز و همکاری مراکزی که فعالیتی در تاریخ علم دارند، کارهای در دست انجام یا در برنامه برای انجام ثبت شود و به شیوه مناسب به اطلاع پژوهشگران این حوزه برسد. این دادگان (پایگاه داده‌ها) می‌تواند به تدریج فهرستی از کارهای انجام شده و آثار منتشر شده پژوهشگران داخلی و خارجی و پایان نامه‌های مرتبط فراهم آورد تا هم از دوباره‌کاری پرهیز شود و هم برای کارهای تازه از آنها بهره گرفته شود. اگر این دادگان علاوه بر فارسی، به انگلیسی هم عرضه شود پژوهشگران خارجی می‌توانند از آن بهره بگیرند و کارهای بدیع و مفید انجام شده در ایران بازتاب بیرونی هم خواهد داشت.

یک کار مفید دیگر تهیه فرهنگ توصیفی اصطلاحات تاریخ علوم گوناگون با آوردن معادل‌های فرنگی آن‌هاست. چنین فرهنگی الزاماً بر پایه اصطلاح‌های علمی فارسی و عربی

خواهد بود، زیرا بسیاری از این اصطلاح‌ها در فارسی برگرفته از عربی است. چنین کاری باید با حمایت رسمی و کافی، فارغ از کاغذ‌بازی و به دست گروهی از پژوهشگران رشته‌های مختلف علمی و دارای پیشینه کار جدی در حوزه تاریخ علم صورت بگیرد.

اولویت دیگر تهیه ترجمه فارسی چند متن مهم عربی از آثار دانشمندان ایرانی است که برخی از آن‌ها به زبان‌های فرنگی (یا روسی) ترجمه شده‌اند. این ترجمه‌های موجود از سویی نشانه اهمیت این متن‌هاست و از سوی دیگر کار ترجمه به فارسی را تسهیل می‌کند.

بخش‌هایی از مفتاح‌الحساب جمشید کاشانی و قانون مسعودی ابوریحان بیرونی به فارسی ترجمه شده است، ولی هنوز ترجمه کامل و ویراسته‌ای از این متن‌ها در دست نداریم. در حوزه‌های دیگر، غیر از ریاضیات و نجوم، هم باید آثار مهم شناسایی و ترجمه شود.

دیگر این که باید دوره دکتری تاریخ علم هرچه زودتر در پژوهشکده تاریخ علم دانشگاه تهران راه بیفتد تا کسانی که دوره کارشناسی ارشد این رشته را گذرانده‌اند برای ادامه تحصیل ناگزیر از ترک ایران نباشند. از مشکلات و عواقب این ترک وطن که بگذریم، دانش‌آموختگانی که می‌توانند از دانشگاه‌های خارج از کشور پذیرش و حمایت مالی بگیرند نیروهای جوان و کارآمدی هستند که متأسفانه نمی‌توان به بازگشت آن‌ها دل بست.

درست است که برای تدریس و سرپرستی رساله‌های تاریخ علم در ایران (و اساساً در جهان) استادان کافی نداریم، اما به مدد امکاناتی که رسانه‌های مجازی فراهم آورده‌اند و تجربیاتی که هم اکنون داریم می‌توانیم از استادان خارجی هم برای همکاری دعوت کنیم. اگر این کار تحقق یابد، همچنین می‌توانیم از کشورهای دیگر، به خصوص کشورهای هم‌زبان افغانستان و تاجیکستان و کشورهای عربی‌زبان دانشجوی دوره دکتری بگیریم.

باید در تألیف کتابهای درسی مدارس از دانش‌آموختگان تاریخ علم برای تدوین بخش‌های مربوط به تاریخ هر موضوع درسی استفاده کرد. کمبودها و خطاهایی که در برخی کتابهای درسی دبیرستانی وجود دارد مؤید این ضرورت است. جا دارد که در دانشگاه‌ها درس‌هایی چون تاریخ ریاضیات، تاریخ پزشکی و تاریخ دیگر رشته‌ها جدی گرفته شود.

لازمه این کار اجباری کردن این درس‌ها و عرضه آن‌ها به وسیله کسانی است که در تاریخ علم تحصیل و پژوهش جدی کرده باشند. باید این تلقی باطل را کنار گذاشت که تاریخ علم را ترکیبی از علم مقدماتی و اطلاعات تاریخی به شمار می‌آورد. استاد هر رشته علمی نمی‌تواند با خواندن کتاب‌های عمومی تاریخ آن رشته مدرس خوبی برای این منظور باشد.

سردبیر